

ELS NOSTRES AUTORS § BIBLIOTECA JOAN F. MIRA

Joan F. Mira

El bou de foc

Introducció: Carles Fenollosa

I

Fa més de tres hores que han eixit de València i l'autobús puja ja amb dificultat el coll de les Torres, esbufegant, canviant de marxa, gairebé reculant en cada revolt tancat. Pugen, entre el rocam tallat gris i blau, bancals de garrofers i, més amunt, rectangles de pinets tendres de la repoblació, més tendres i clars encara a la llum de la vesprada d'estiu.

Al seient número catorze, finestreta de l'esquerra, Daniel s'ha deixat als genolls la novel·la d'Agatha Christie que havia comprat per al viatge, i mira com la rambla Carbonera va quedant allà baix, l'ample llit de pedres blanques entre els baladres. La dona que va al costat ha intentat ja lligar conversa dos o tres vegades, inútilment.

«Que vosté va a Rieres?»

«Sí, senyora.» No tinc ganes de parlar amb ningú.

«La seua cara, com si l'haguera vista alguna vegada», insisteix, tota vestida de negre, les mans aferrades a les anses d'una gran bossa que du sobre els genolls.

«No crec, no és fàcil.» I si aquesta dona...? Ma mare deia que tinc tota la cara de mon pare, només que ell duia bigot i no portava ulleres tampoc. Parpelleja, es toca el pont de les ulleres amb la punta d'un dit. Sembla que com més pugem més calor fa.

«Perdone, era un pensament», diu la dona. Un pensament. Quants anys? Més de vint. Vint-i-dos o vint-i-tres, deuen ser. És natural que no me'n recorde de res, ni de la carretera, ni dels pobles que ja hem passat. L'església i la plaça, encara les he tornades a veure en alguna fotografia vella, i segurament les reconeixeré. Però no puc recordar clarament res més. Ni imaginar. Com un turista. Això és: faré el paper del turista. Ja comencem, en realitat no em caldrà dissimular, a més vaig per la faena i en últim extrem algun profit en trauré. Probablement soc el primer que ve per ací dalt amb açò de les maquinetes. Té el nas suat i les ulleres li tornen a relliscar.

«Molt bé, home, molt bé. De manera que ara te'n vols anar al poble?», li havia dit el senyor Corella des de darrere de la taula del despatx, bellugant sense parar l'enorme mostatxo gris com si rosegara un pinyol de pruna eternament dins de la boca o es passara la llengua blanquinosa i ampla entre les dents i els llavis. El senyor Corella, sempre paternal, ple d'experiència i de bons consells, que tan bé s'havia portat sempre amb la mare. I tanmateix no el puc suportar, ni el moviment que fa de morros, ni quan trau la punta de la llengua entre les dents i, «Molt bé, home, molt bé. Justament ara que tenim tanta faena preparant la temporada d'hivern, eh?... Avui mateix ha arribat una comanda dels Magatzems Imperials, dos-cents sueters de senyora, no sé si arribarem a poder-los servir. I ara

tu te'n vols anar allà on sant Joan va predicar el primer sermó, eh?»

«No és que me'n vull anar, senyor Corella. És que al setembre farà un any que va faltar la mare, i...»

«Tens raó, tens raó, un any ja, pobreta, i com hagué de patir en la vida! Me'n recorde moltes vegades de ta mare, saps?» Això és el que més em molesta, i no sé ben bé per què. En realitat no tinc cap motiu concret, no sé, no he pogut mai aclarir aquell... Ben mirat ell ha ajudat sempre la mare i després a mi, sobre això no hi ha res a dir, però em molesta que... «Bé, però això a què trau cap? Al setembre farà un any que va faltar ta mare, i ara tu te'n vols anar al poble, si mai no has tornat a...»

«Precisament per això. La mare em va fer prometre que tornaria allà abans d'un any», no ho havia d'haver dit, sempre dic les coses que no havia de dir. Per què he de donar-li cap explicació, a ell?

«Ah, era una promesa... I quin objecte tenia, de fer-te prometre que tornaries? No li tenia massa afecte ella al poble, tal com en parlava.» El mira, amb els ulls petits sota la calba lluent. No li importa res a vosté de tot això: li he d'estar agraït, d'acord, però també s'han aprofitat de mi tant com han pogut i sempre m'han..., i jo ara... «Coses que...» No em dona la gana.

«Bé, home, bé. Tu mateix, tu mateix. Però després...»

«Havia pensat una cosa, senyor Corella.»

«Digues, digues.»

«Vosté em dona ara els quinze dies de vacances, que enguany no les he preses encara, ja sap. I uns altres quinze dies, els dedicaré al treball per aquella zona d'allà dalt, a veure si puc trobar dones per eixos poblets, i col·loquem un parell de dotzenes de màquines. Què li sembla?» I després potser no em tornarà a veure la cara, segons com vagen les coses, porc.

«No és mala idea, home, no és mala idea.» Reflexiona un instant, bellugant amb més força el gran mostatxo gris. «Bé, d'acord, d'acord. Però pensa que et deixes anar per ta mare, sobretot, eh?» El nas també el té gris i ple de porus negres.

Sí, per ma mare per ma mare, que a ella també li va saber traure el suc. I perquè pensa que dels quinze dies de faena que faré, com que els he demanats jo, s'estalviarà les dietes i que de tota manera algun dia havien d'enviar algú per aquella comarca, queda bé amb mi i encara hi guanya, porc hipòcrita, que... «Moltes gràcies, senyor Corella. Si pot ser, me n'aniré demà que és dia u, i ja em repartiré jo la faena i les visites durant tot el mes. Ja li escriuré, si hi ha novetat.» Si hi ha novetat, l'enviaré a fer punyetes i ja pot esperar si vol. «Molt bé, home, molt bé; i que tingues sort, eh? Bon viatge, bon viatge.» Li dona la mà grassa, molla i humida, per damunt d'una taula plena de papers desordenats. Daniel se'n va cap a la porta.

«Adeu.»

«Hala, adeu, adeu... I mira bé com els entres, a les dones d'aquells pobles, que no són com les de capital, he, he. Ja tinc experiència, jo, he, he. Són molt cabudes, i sempre fan que no entenen les coses. Hala, adeu... I mira d'anar ben vestit, amb corbata, encara que faça calor. Això els fa molt d'efecte.»

L'autobús ja és a dalt del coll, i ara la carretera va uns centenars de metres plana i recta, ran de la carena, abans de tornar a baixar.

«Un quart, i ja hem arribat. Ai», sospira la dona, «vosté no es mareja, de tants revolts?»

«Una miqueta.» Aquella muntanya més alta deu ser el puig dels Morts. És un nom que sempre ha tingut present, potser perquè fa una miqueta estrany, com a nom de muntanya. I la mare deia allò de «quan ve el vent de Puigdelmorts, tindrem aigua i tindrem trons».

De tant en tant, els anys anteriors, havia tingut curiositat per saber alguna cosa del seu poble, i invariablement s'hagué de satisfer de les quatre pàgines escasses que li dedicava l'*Itinerari per viles i ciutats del Regne de València*, del canonge Pere Monferrer, il·lustrat amb fotografies de l'autor, València, 1933.

«Mare, per què no em conta mai coses del nostre poble?», havia preguntat alguna vegada.

«I quines coses vols que et conte? Un poble com tants n'hi ha. I a més, que és el teu poble, si vols, no el meu. Jo només hi vaig viure vuit anys, entre el dia que

em vaig casar amb ton pare, i el dia que... Ja saps que no m'agrada parlar d'aquestes coses.»

L'Itinerari per viles i ciutats del Regne de València era un dels pocs llibres que sempre havia vist a casa. Un dels pocs que sa mare s'havia endut del poble amagats, escapats miraculosament de les flames purificadores de la llar. «Un compromís, i prou, són tots eixos llibrots del teu marit, pobre fill meu. La perdició li van dur, tants llibres i tantes revistes, i vinga de diaris, que no sé qui li'ls devia enviar, pobre fill meu, la perdició..., i ara només són un compromís per a tots.» Li queien les llàgrimes, de ràbia, mentre la sogra i la cunyada llançaven al foc, l'un darrere de l'altre, tots els llibres del seu marit mort.

En voltar la carena i començar la baixada, la vall es descobreix a poc a poc, una perspectiva nova a cada revolt, un tros més, ara un fragment de la verdor fosca i espessa de les hortes del riu, ara uns altres masos més llunyans, els camps ja més a prop, els ametlers ressecs, les oliveres, les vinyes tan verdes sobre la terra rogenca. Ja em batega més fort el cor, no ho puc evitar i no hi ha cap motiu, ara mateix el veuré, el poble Rieres, i serà com un poble desconegut, o no, com si no m'ho poguera creure o tinguera por... No sé quina serà la impressió, si potser tenia raó ma mare que no li tenia cap simpatia i és només un poble vulgar de gent endarrerida i egoista sense sentiments i tota la resta és fantasia meua: allò del poble antic, la gent senzilla i noble, activa,

els finestrals gòtics, cases palaus de pedra picada, ple d'escuts als portals de porxes solemnes i d'història...

L'existència de Rieres es remunta al temps que dominaven la península Ibèrica els pobles indoesclites, descendents de Túbal. Donada la situació estratègica de la vall de Rieres, és ben lògic que els naturals del país intentaren aprofitar-se'n, establint ponts i llocs fortificats des d'on podien controlar el trànsit pels camins que havien de travessar ilercavons, turdetans i edetans. El nom dels antics masos de Cartals, avui desapareguts, és testimoni indubtable que els cartaginesos van ocupar aquesta vall, ja que Anníbal hagué de passar-hi forçosament en la seua expedició a Roma. Segons el Dr. Palau, doncs, Rieres seria en realitat la Raurargis de què parla una famosa i autèntica relació (el Dr. Palau es refereix probablement a l'*Ora marítima*, que fa poc ha publicat, amb encertats comentaris, el professor alemany Schulten).

»Aproximadament uns set-cents anys després del Diluvi, o siga durant el segle XVIII abans de Jesucrist, existia a l'illa Ofiusa, avui Rodes, la civilització dels retins o rotins, poble agricultor, artista, comerciant i mariner. Eren descendents i hereus culturals de la gran civilització de Creta, com es demostra pel seu culte a la deessa Rea (la Terra), símbol de la fertilitat, i al bou de llargues banyes, símbol de la virilitat i de la força. En temps desconegut, els retins van ser expulsats de Rodes pels helíades, i van fer cap de primer a Calàbria, on van

fundar la ciutat de Retium (l'actual Reggio). És cosa certa, tanmateix, que es van establir definitivament, tal com havien jurat, a més d'un dia de camí de la mar, en una vall que van anomenar com el seu país d'origen, Ofiusa (d'on ve sense dubte el nom de l'actual barranc d'Ofils). A la nova ciutat, en agraïments a la deessa que els havia protegit, li van posar el nom de Rearia, d'on deriva l'actual de Rieres...»

Les poques fotografies familiars, i els aspres comentaris de la mare, no havien pogut afeblir l'impacte del mite múltiple i fabulós. I entre la història i la llegenda no havia sigut mai capaç d'imaginar els rierencs d'una manera definida: eren els indígenes bel·licosos barbuts i vestits de pells, falcata en mà, o els grecs elegants coronats de llorers, o encara els guerrers del rei Jaume I, conqueridor i repoblador de Rieres, «en la petita capella romànica de Sant Pau, primitiva església de Rieres, anterior a la construcció de l'esplèndida església gòtica que ja hem visitat, el viatger trobarà el sepulcre de pedra amb l'estàtua jacent del cavaller Ponç de Rausell, primer senyor de Rieres, company del Conqueridor, que, amb trenta cavallers més de la host reial...», o els comerciants exportadors de llanes del segle xv, quan Rieres tenia consolat a Gènova i a Pisa, i al mercat de Florència es cotitzaven les *lane rierane*, la figura agenollada del cèlebre retaule, on el donador, mestre Johan Bauçà, jurat i mercader... I ja comencen les ondulacions suaus del fons de la vall,

les línies retallades dels xiprers, esvelts com puntes de llança, tan diferents dels xiprers de cementeri, alegres i geomètrics com en els paisatges d'aquells pintors italians de la *Història de l'Art* que encara no he acabat del tot de col·leccionar, em faig un embolic amb aquells noms, no sé si és Piero della Francesca o Paolo Uccello que té aquell quadro amb un paisatge de xiprerets i la ciutat al fons de color blanc i rosa amb les torres i els campanars de les esglésies tan esvelts. Ara només el campanar octogonal destaca sobre els arbres de la carretera, l'autobús fa sonar el clàxon en voltar un revolt suau, i apareixen unes construccions que semblen relativament modernes, un taller de reparació d'automòbils, la gasolinera Riutort, el celler cooperativa dels Sants de la Pedra, i afluixa la marxa per tal de passar sota l'arc de la Porta Ferrissa, o de Migjorn, única resta de les muralles enderrocades després de l'última guerra dels carlins.

«Passada aquesta porta, per on reis i cortesans (recordem que Rieres va ser la seu de les Corts Valencianes en diverses ocasions durant els segles xv i xvi) entraven triomfalment, i per on entraren també els exèrcits enemics en les tres ocasions que Rieres va ser assetjada i presa, el visitant es trobarà amb un carrer recte i no massa estret, el carrer Major, o carrer de València, que el deixarà a la plaça de la República (dita també dels Porxes o de la Vila). Aquesta plaça, la plaça Major, causa una profunda impressió al viatger que hi

arriba per primer vegada. El seu esguard trobarà de sobte l'immens rosetó que ocupa gairebé tota la façana de l'església, i a l'esquerra, el magnífic palau del Batle, ocupant prop de la meitat de la cara oriental de la plaça, meravella del gòtic civil valencià. A la dreta, l'esplèndida façana renaixentista, de pedra daurada, del palau dels marquesos de Besores, que permet albirar, des del portal obert, la serenor del pati gòtic i l'escala d'aire mallorquí. La resta dels edificis de la plaça, tot i que són cases de tipus popular, té també un aire de dignitat per la noblesa dels ràfecs de fusta i per l'esveltesa de les columnes dels porxes. El palau del Batle és l'actual ajuntament, i el dels marquesos de Besores ja fa temps que ha esdevingut un vulgar hostel...»

Baixet i rodanxó, mig calb, amb el bescoll ample i espés, Blai de la Sal espera cada dia, a les vuit de la vesprada si és estiu i a les set si és hivern, l'arribada de l'autobús a la plaça. El porter-cambrer-vigilant nocturn de l'hostal Rieres du invariablement mig cigarret, apagat o encés, a la boca, i un altre sencer a l'orella, té els ulls petits i els llavis grossos, i la corretja li queda sempre un pam sota el melic.

Daniel, en baixar de l'autobús, amb l'enorme cartera negra a la mà, espera que el cobrador baixe la seua maleta i es queda plantat, girant el cap a dreta i esquerra, mentre els altres viatgers s'escampen per la plaça i el deixen sol, desorientat encara.